L-istorja tat-Triq taċ-Ċawsli

Kitba tal-Perit Ruben Abela, President ta' Wirt iż-Żejtun

Forsi ħafna minna li għandhom karozza, u anke dawk li m'għandhomx u jagħmlu użu mill-karozza tal-linja, meta jisimgħu bit-triq taċ-ċawsli, mill-ewwel jaħsbu fl-iskossi u rikba tixbaħ lil dik fuq roller-coaster. Dan minħabba l-istat xejn sabiħ tal-wiċċ ta' din it-triq li dalwaqt narawh jinbidel. Iżda permezz ta' din il-kitba nixtieq neħodkom fil-veru storja tat-triq taċ-ċawsli sabiex wieħed jibda japprezza aktar il-valur ta' din it-triq.

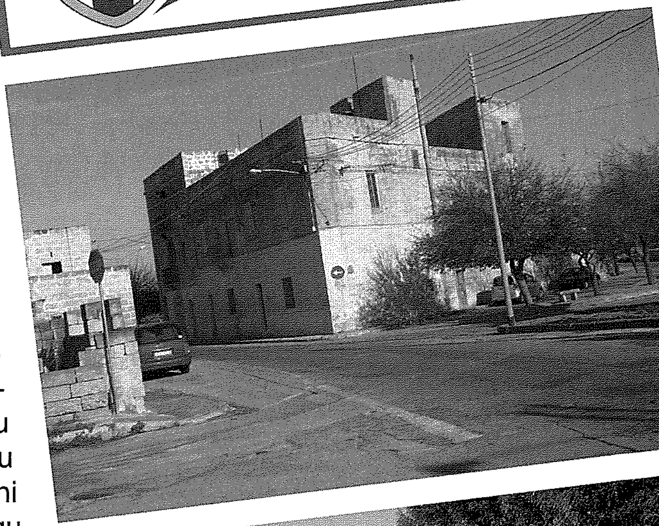

Ir-rabta bejn iż-Żejtun u l-Kottonera hija waħda storika u importanti. Dokumentazzjoni storika li teħodna fiż-żmien medjovali turi kif iż-Żwieten kienu responsabbli mill-ħarsien u d-difiża tal-Castrum Maris jew il-Forti Sant' Anġlu f'nofs il-Port il-Kbir u fl-istess waqt kellhom id-dritt li jistkennu f'din il-fortizza f'każ ta' xi attakk (1). Mal-wasla tal-Ordni ta' San Ġwann f'Malta fis-sena 1530, huma għażlu lill-Birgu bħala s-sede uffiċjali tagħhom bil-Gran Mastru juża l-palazz fil-Forti Sant' Anġlu bħala r-residenza tiegħu. Bil-flotta navali li kellhom u l-forma unika tal-Port il-Kbir, din l-għażla kienet waħda naturali. Dan wassal għal aktar attivita' fl-inħawi tal-Birgu u l-madwar u għalhekk aktar xogħol. L-inħawi taż-Żejtun, jew il-Cappella Sancta Caterina sa qabel il-bidu tas-seklu sbatax kienet tinkludi x-Xlokk kollu ta' Malta u tmiss litterlament mal-Birgu fuq in-naħa tal-Majjistral tagħha. M'hemmx għalfejn ngħidu li waqt l-Assedju l-Kbir dawn l-inħawi u l-abitanti kienu fost l-ewwel milquta mill-ħbit tat-Torok u hekk reġa' ġara fl-aħħar ħbit li sar mit-Torok fl-1614. Dan kien ifisser li bejn l-inħawi abitati taż-Żejtun ta' dak iż-żmien u l-inħawi tal-Birgu kien jeħtieġ li jkun hemm rotta jew triq li twassal l-abitanti fl-iqsar ħin possibbli għall-kenn tas-swar tal-Birgu jew il-Forti Sant' Anġlu.

Din it-triq tidher b'mod ċar fil-mappa ta' Malta ta' Perez d'Aleccio li ppubblika f'Ruma fl-1582, fit-tieni minn ġabra ta' tlettax-il inċiżjoni (minn fuq ir-ram) li fihom irriproduċa l-affreski ta' l-Assedju li kien ħadem fil-Palazz tal-Gran Mastri, is-sett sħiħ, bl-isem I veri ritratti della guerra, et dell'assedio et assalti alle Isole di Malta dell'armata Turchesca l'anno 1565. Din tibqa' tidher ukoll f'mapep oħrajn prodotti minn kartografi oħra fis-snin ta' wara. Mappa oħra ddettaljata li ltqajna magħha dan l-aħħar waqt li konna qed nagħmlu riċerka dwar l-inħawi ta' Buleben, sibniha fl-arkivji tal-Ordni fil-Biblioteka(2). F'din il-mappa tidher triq dejqa u sserrep li tgħaqqad it-truf ta' Bisqallin (ir-Raħal t'Isfel), tgħaddi minn bejn Buleben il-Kbir u Buleben iż-Żgħir u tibqa' sejra lejn il-Kottonera. Din il-mappa tmur lura għall-aħħar nofs tas-seklu tmintax.

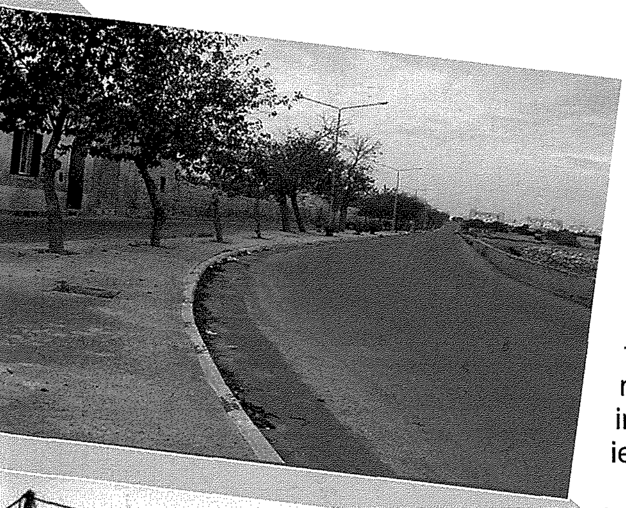

Kien proprju fil-bidu ta' din it-triq fil-viċinanzi ta' fejn illum hemm il-knisja ta' San Klement u fuq ix-xaqliba ta' Buleben, li ż-Żwieten u ż-Żabbarin u aktar tard bil-għajnuna tal-kavallerija tal-Ordni, li t-Torok kienu ġew mirbuħa u ċedew lura lejn il-Bajja ta' San Tumas, fl-aħħar ħbit li għamlu fl-1614 (3).

Kien matul it-tmexxija tal-Gran Mastru Ramon Perellos y Roccaful bejn l-1697 u l-1720 li matul din it-triq inbniet mitħna tar-riħ, magħrufa bħala l-mitħna ta' Bir Għeliem. Ftit 'il bogħod minn din il-mitħna, fi sqaq faċċata tagħha, ġo Buleben iż-Żgħir inbena wkoll razzett mill-istess Gran Mastru, kif ukoll razzett ieħor fi Sqaq il-Merħla, aktar lejn iż-Żejtun, f'Buleben il-Kbir.

It-triq taċ-ċawsli kienet testendi 'l hemm mill-mitħna sal-mina ta' Hompesch u tibqa' sejra sakemm twassal eżatt sa wieħed mill-bibien li hemm matul il-fortifikazzjonijiet tal-Kottonera. Dan il-bieb, b'arkitettura Barokka mill-isbaħ, huwa magħruf bħala l-Bieb ta' San Klement. Ġie li wkoll jirreferu għalih bħala Bieb iż-Żejtun. Għalhekk jidher ċar li din kienet ir-rotta ewlenija li tgħaqqad iż-Żejtun mal-Kottonera.

Kien proprju minn dan il-bieb li nhar il-5 t'Ottubru 1798 parti mill-armata Franċiża ħarġet mis-swar tal-Kottonera biex tattakka liż-Żwieten, waqt li sezzjoni oħra mill-armata ħarġet minn Bieb is-Sultan biex tattakka liż-Żabbarin. Iżda kemm iż-Żwieten kif ukoll iż-Żabbarin kienu ntebħu b'dan il-pjan, u minflok, l-armata Franċiża inqabdet fit-toroq dojoq taż-żewġt ibliet u qalgħu xebgħa ġebel minn fuq il-bjut tad-djar (4).

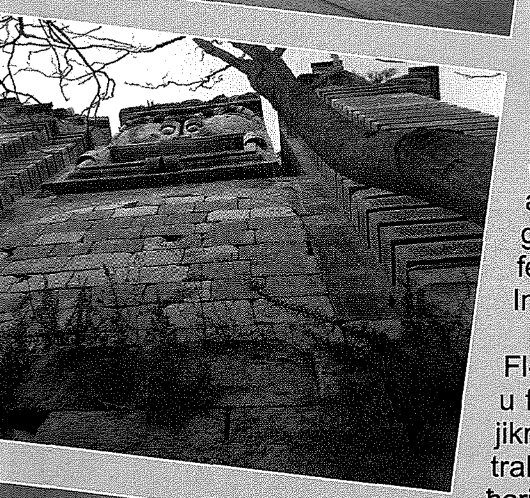

Fil-bidu tas-seklu dsatax jidher li din it-triq ġiet imtejba u ddrittata għal dik li nafu biha llum. Filfatt partijiet mill-ħitan tas-sejjieħ li fadal aktarx għadhom minn dan iż-żmien. Fuq parti minn dawn il-ħitan għad hemm ukoll ġebla bl-inizjali tar-Re Ġorġ. Din kienet titqiegħed fejn kien ikun hemm art amministrata mill-istat, dak iż-żmien mill-Gvern Ingliż.

Fl-1824, il-kumpanija British, Irish, Colonial Silk Company, imwaqqfa u ffinanzjata minn Sir Moses Montefiore, talbet lill-Gvern Ingliż biex jikrilha biċċiet ta' art f'Malta sabiex fihom tkabbar is-siġar taċ-ċawsli u trabbi d-dud tal-ħarir (5). Il-pjan kien li minn Malta tibda tipproduċi l-ħarir u tesportah. F'qasir żmien dawn impurtaw 110,000 siġra taċ-ċawsli, u bdew iħawluhom f'diversi nħawi li ndikalhom il-Gvern. Fost il-postijiet li tħawlu dawn is-siġar kien hemm Strada Zeitun, jew kif ħafna jafuha 't-triq taċ-ċawsli'. Ħasra li wħud minn dawn is-siġar matul l-aħħar xhur mardu u mietu!

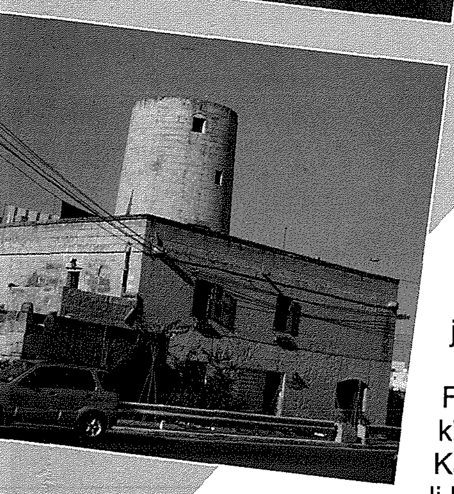

Fil-bidu tas-seklu għoxrin, fil-bidu tat-triq taċ-ċawsli, inbniet mitħna oħra, din id-darba mitħna tal-istim. Dan wara li r-rivoluzzjoni industrijali serviet biex kien hemm żviluppi kbar fit-teknoloġija u ġew ivvintati magni sabiex jgħaqqdu l-ħtiġijiet tal-bniedem u jnaqqsu t-tbatija.

Fit-Tieni Gwerra Dinjija, biċċa art kbira wara l-mitħna, fejn sa ftit żmien ilu kien hemm il-Hompesh Steel, inbidlet f'fortizza militari magħrufa bħala tal-Karmnu u fiha ttellgħu numru ta' nissan huts biex fihom joqogħdu s-suldati li kienu jieħdu ħsieb u joperaw numru ta' kanuni kontra l-ajruplani tal-għadu li kienu stazzjonati fir-raba' ta' Buleben il-Kbir.

Fis-snin tmenin, minħabba żieda fit-traffiku, it-triq taċ-ċawsli żdiditilha karreġġjata oħra għal dawk neżlin min-naħa ta' Ħaż-Żabbar. Sfortunatament min pjana din it-triq ma kienx ħa ħsieb biżżejjed il-fatt li parti sew minnha kienet qed tgħaddi minn fuq barrieri li kienu ġew skavati fl-inħawi. Kien għalhekk li maż-żmien it-triq bdiet iċċedi u spiċċat fl-istat li hi llum. Fil-ġimgħat li ġejjin għandna naraw ix-xogħol jinbeda biex din it-triq titjieb u tkun aktar komda u sigura kemm għas-sewwieqa kif ukoll għal dawk il-ħafna li jħobbu jmorru jimxu fiha. Dan filwaqt li se jiġu mħarsa s-siġar taċ-ċawsli li hija magħrufa għalihom.

(1) FIORINI, S. 'The Southeast of Malta and its defence up to 1614' in The Turkish Raid of 1614. Wirt i-ejtun. 2014. p.91.

(2) National Library of Malta Treasury B 290: Cabreo del Magistero Vol. II

(3) PRIVITELLI, J. 'A failed and final attempt: A historical account of the Ottoman incursion of 1614' in The Turkish Raid of 1614. Wirt iż-Żejtun. 2014. p.14.

(4) VELLA, E.B. L-Istorja taż-Żejtun u Marsaxlokk. 1927. p.101.

(5) PORTELLI, P. 'A chronological overview of an attempt to start a sericulture industry in 19th century Maltaí f'Tesserè. Issue 2. Spring 2016. Heritage Malta. p.13.

Ġieħ iż-Żejtun

It-Tnejn 19 ta' Marzu 2018, waqt is-serata annwali ta' Jum il-Kunsill organizzata mill-Kunsill Lokali Żejtun, ingħata 'Ġieħ iż-Żejtun' is-saċerdot Żejtuni Rev. Angelo Seychell fuq nominazzjoni tas-Soċjetà Mużikali Beland sabiex jingħata dan il-premju tant mistħoqq. Dun Anġ, kif inhu magħruf maż-Żwieten, hu l-fundatur tal-Fondazzjoni Nazareth; fondazzjoni li Dun Anġ stess waqqaf biex tagħmel tant ġid mal-persuni b'diżabilità bi djar miftuħa fil-komunità tagħna u 'l barra minnha. Awguri għal aktar ħidma ta' fejda!

Nifirħu lil Angelo Zahra

Nifirħu liż-Żejtuni u membru tas-Soċjetà Mużikali Beland, kif ukoll Amministratur u President tal-Bord tad-Diretturi tal-Fondazzjoni Nazareth, is-Sur Angelo Zahra, li nhar is-27 t'Ottubru 2017 rċieva l-'Premju Anzjanità Attiva' 2017, mogħti propju mis-Segretarjat Parlamentari għall-anzjanità attiva'. Nawguraw minn qalbna lis-Sur Zahra għal dan il-premju tant mistħoqq!